

(Ont)Regel de mantelzorg

Opbrengst
schrapsessies,
denktank en
enquête

(Ont)Regel de mantelzorg
*Opbrengst schrapsessies,
denktank en enquête*

De Argumentenfabriek

Gertrude van Driesten
Reijer Lomans
Kees Kraaijeveld

Ontwerp

Willem van den Goorbergh
Leonie Lous
Monique Willemse

In opdracht van

Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

Een product van

Wat staat waar in deze publicatie?

Introductie

- 3 Voorwoord
- 6 Werkwijze van (Ont)Regel de mantelzorg

Resultaten

- 9 Oorzaken en oplossingsrichtingen
- 16 Schrap- en verbeterpunten

Enquête

- 26 Enquêteresultaten

Tot besluit

- 36 Begrippenlijst
- 38 Rolverdeling
- 40 Dankwoord en deelnemers
- 42 Over de auteurs

Voorwoord

Een grote en groeiende groep mensen met een zorgvraag woont zelfstandig thuis. Deze mensen zijn vaak afhankelijk van de ondersteuning door hun sociale netwerk. De bijna vijf miljoen mensen die mantelzorg verlenen in Nederland spelen een onmisbare rol in het bieden van deze ondersteuning (zie afbeelding 1). Een rol die meer en meer onder druk komt te staan: door demografische ontwikkelingen neemt het aantal potentiële zorgvragers dat afhankelijk is van mantelzorg toe en het aantal mensen dat mantelzorg verleent per zorgvrager neemt steeds verder af.

De minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) heeft ons gevraagd om – samen met mensen die mantelzorg verlenen en betrokken organisaties – administratieve knelpunten in kaart te brengen en verbetervoorstellen te doen. Uitgangspunt: we gaan uit van het huidige wettelijke stelsel en de plaats daarbinnen van degene die mantelzorg verleent, we schrappen zo rigoureuus als mogelijk en verleggen de last niet naar andere partijen.

Mensen die mantelzorg verlenen combineren dit vaak met werk, gezin en hun sociale leven. Dit kan een grote druk leggen op mantelzorgers. Om overbelasting en frustratie te voorkomen, helpt het als zij zo min mogelijk tijd kwijt zijn aan het invullen van formulieren, het doen van administratie en het uitzoeken van wat regelgeving inhoudt voor henzelf of hun naaste.

Regelgeving zou mensen die mantelzorg verlenen niet in de weg moeten zitten maar ondersteunen. Veel mensen die mantelzorg verlenen, ervaren echter hinder van regels en onduidelijkheid over procedures. Het ministerie van VWS heeft ons daarom gevraagd advies uit te brengen over hoe we de mantelzorg kunnen (ont)regelen. Deze publicatie is een appèl aan alle betrokken partijen. De publicatie laat veel voorkomende knelpunten zien, die mensen die mantelzorg verlenen ervaren rond administratie en regelgeving én welke concrete oplossingen daarvoor mogelijk zijn.

Het bijeenbrengen van de oorzaken en oplossingen leidde tot verhitte discussies in de denktankbijeenkomsten. Zij gingen over de behoefte aan bescherming enerzijds en de wens om maatwerk te kunnen bieden anderzijds. Dit dilemma kunnen we niet wegnemen, maar we kunnen wel ruimhartiger sturen op de positieve opbrengst van mantelzorg, ook in economische zin.

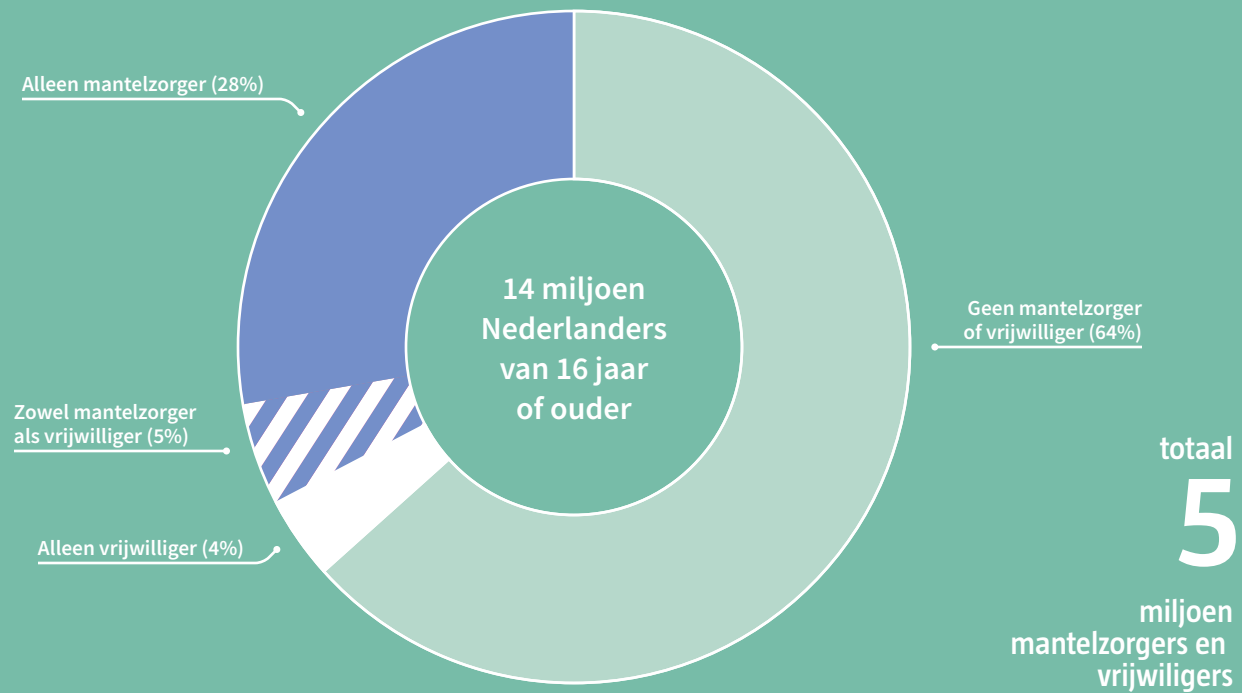
Deze publicatie is een eerste stap, maar we zijn er nog niet. Mantelzorg neemt in ons zorgstelsel een belangrijke plaats in en dat willen we graag zo houden. We willen niet alleen administratieve en procedurele knelpunten helpen oplossen, maar juist ook voorbereid zijn op de toekomst. We dagen alle partijen – binnen en buiten de zorg – uit om te komen tot een gezamenlijke visie op mantelzorg: een Deltaplan mantelzorg. Dit Deltaplan zou tot stand moeten komen met inbreng van ervaringsdeskundigen. Onderdeel van dit Deltaplan zou in ieder geval de rechtsbescherming moeten zijn van degene die mantelzorg verleent. Binnen het overheidsbeleid blijken de verschillende wetten en uitvoeringsregels (vaak) niet afgestemd op elkaar of op het leven van de betreffende persoon. Het maakt het leven van mensen die mantelzorg

verlenen ingewikkelder. Zij raken uit hun kracht en uiteindelijk is de prijs die wij hier allemaal voor betalen hoog.

Laten we met elkaar, mensen die mantelzorg verlenen – belangenorganisaties, overheden, sociale partners, bedrijven, onderwijsinstellingen en andere betrokkenen – de handen in elkaar slaan. Bruggen bouwen, om ook in de toekomst verzekerd te zijn van mantelzorg als onmisbaar onderdeel in ons zorgstelsel. Want zorgen voor iemand van wie je houdt of waar je een band mee hebt, is iets wat op ieders pad komt. Het heeft mooie en moeilijke kanten. Laten we elkaar helpen om te zorgen.

Ondertekend, namens de Denktank mantelzorg,
Liesbeth Hoogendijk, MantelzorgNL
Annette Stekelenburg, ‘Minister van Leven’

Hoeveel mensen zijn actief als mantelzorgers of vrijwilligers?

Werkwijze van (Ont)Regel de mantelzorg

‘Welke knelpunten ervaren mantelzorgers rond administratie en regelgeving, en wat zijn concrete oplossingsrichtingen hiervoor?’ Op deze vraag wil het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) een antwoord vinden.

Om deze vraag te beantwoorden, heeft Stichting (Ont)Regel de zorg een proces ontworpen van 3 denkstappen:

1. Analyseren: Enquête onder een steekproef van mantelzorgers en voorbereiden schrapsessies
2. (Ont)regelen: Schrap- en verbetersessies met mantelzorgers, pgb-houders en andere betrokkenen
3. Overdenken: Overkoepelend advies

Het project liep in de periode maart tot en met juli 2019.

1. Analyseren

In samenwerking met Mantelzorg NL, de landelijke vereniging voor mantelzorgers, hebben we enquêtevragen opgesteld en een enquête uitgezet onder de leden van het Nationaal Mantelzorg-panel over de last die zij ervaren rond administratieve taken en

knellende regels. De uitkomsten zijn op hoofdlijnen geanalyseerd om de administratiedruk van mantelzorgers te illustreren. Het betreft geen wetenschappelijk onderzoek.

Pagina's 25 tot 34 tonen de belangrijkste resultaten van de enquête. De uitkomsten bespraken we met de denktank (Ont)-Regel de mantelzorg, een brede afvaardiging van bestuurders en adviseurs van organisaties die betrokken zijn bij mantelzorg (zie pagina 41 voor de samenstelling van de denktank). In de eerste bijeenkomst van de denktank maakten we op basis van de enquête een voorlopige lijst van knelpunten voor de schrap- en verbetersessies. Dit deden we op basis van de vraag: ‘Welke administratieve handelingen of beleidsmaatregelen willen mantelzorgers schrappen of verbeteren?’

2. (Ont)regelen

Een groep van meer dan twintig experts en ervaringsdeskundigen (zie pagina 41 voor de samenstelling van de expertgroep) kwam drie keer bijeen. In de eerste bijeenkomst concretiseerden we de

punten en vulden we de lijst met knelpunten van de denktank aan met inzichten van de experts. Door de knelpunten te prioriteren, ontstond een top-10 van aan te pakken knelpunten. Van elk knelpunt destilleerden we de administratieve handeling of procedure die hierbij aan de orde was. Knelpunten die niet konden worden teruggebracht tot een concrete handeling of procedure of die de reikwijdte van dit project overstegen, brachten we over naar een lijst van overstijgende knelpunten. Met de Trechter van Verdunning (zie hiernaast) bepaalden we welke handelingen of procedures in de ogen van mantelzorgers geschrapt of verbeterd kunnen worden: zijn de handelingen of procedures noodzakelijk, werkzaam en doelmatig? Het resultaat is een agenda met negen schrap- en verbeterpunten, zie de afbeelding op pagina 15.

Deze afbeelding toont ook de overstijgende knelpunten, die niet in actiekaarten zijn uitgewerkt.

Tijdens de tweede bijeenkomst van de expertgroep hebben we voor elk punt een actieplan gemaakt. De vraag hierbij was: 'Wie moet wat doen om deze administratieve handeling te schrappen of te verbeteren?' Voor alle benodigde partijen formuleerden we zo concreet mogelijke en haalbare acties. In sommige gevallen

Welke vragen moeten we beantwoorden voordat we deze beleidsmaatregel (weer) invoeren?

Filter 1: Noodzaak

Is deze maatregel noodzakelijk voor goede zorg of voor het zorgsysteem?

Filter 2: Werkzaamheid

Bereikt deze maatregel het beoogd effect?

Filter 3: Doelmatigheid

Zijn de baten hoger dan de kosten?

betekent dit het simpelweg stoppen met bepaalde administratieve handelingen of procedures. Andere actiepunten gaan over het vereenvoudigen van de administratieve handeling.

Tijdens de derde en laatste schrapsessie hebben we alle acties nogmaals gezamenlijk doorgelopen en aangescherpt. Na afloop hebben we, waar mogelijk in overleg met betrokken partijen, de acties voorzien van een tijdspad. De hulpvraag die we daarbij aan de partijen stelden, was: ‘Wanneer kan het ministerie van VWS jullie bellen om te vragen of de actie is uitgevoerd?’ Het resultaat mag er zijn. Door de acties uit te voeren kunnen de betrokken partijen een aantal frustrerende of tijdrovende administratieve knelpunten voor mantelzorgers wegnemen. Zodat mantelzorgers hun aandacht in plaats daarvan kunnen besteden aan het zorgen voor hun naaste(n).

Uit de enquête kwamen veel administratieve knelpunten rond het persoonsgebonden budget (pgb) naar voren. Deze zijn in overleg met de denktank overgedragen aan het traject (Ont)Regel het

persoonsgebonden budget, dat gelijktijdig liep in opdracht van het Programma pgb van het ministerie van VWS.

3. Overdenken

Na afloop van de schrap- en verbetersessies kwam de denktank nog twee keer bijeen. We bespraken welke knelpunten de reikwijdte van de schrap- en verbetersessies overstegen of juist gezien moesten worden als onderliggende oorzaken van de administratiedruk van mantelzorgers. Vanuit een onafhankelijke positie benoemde de denktank vijf oorzaken, die ten grondslag liggen aan de regeldruk van mantelzorgers. Ook formuleerde de denktank oplossingsrichtingen om deze oorzaken weg te nemen. De oorzaken en oplossingsrichtingen staan op pagina's 11 en 12.

Resultaten

Oorzaken en oplossingsrichtingen

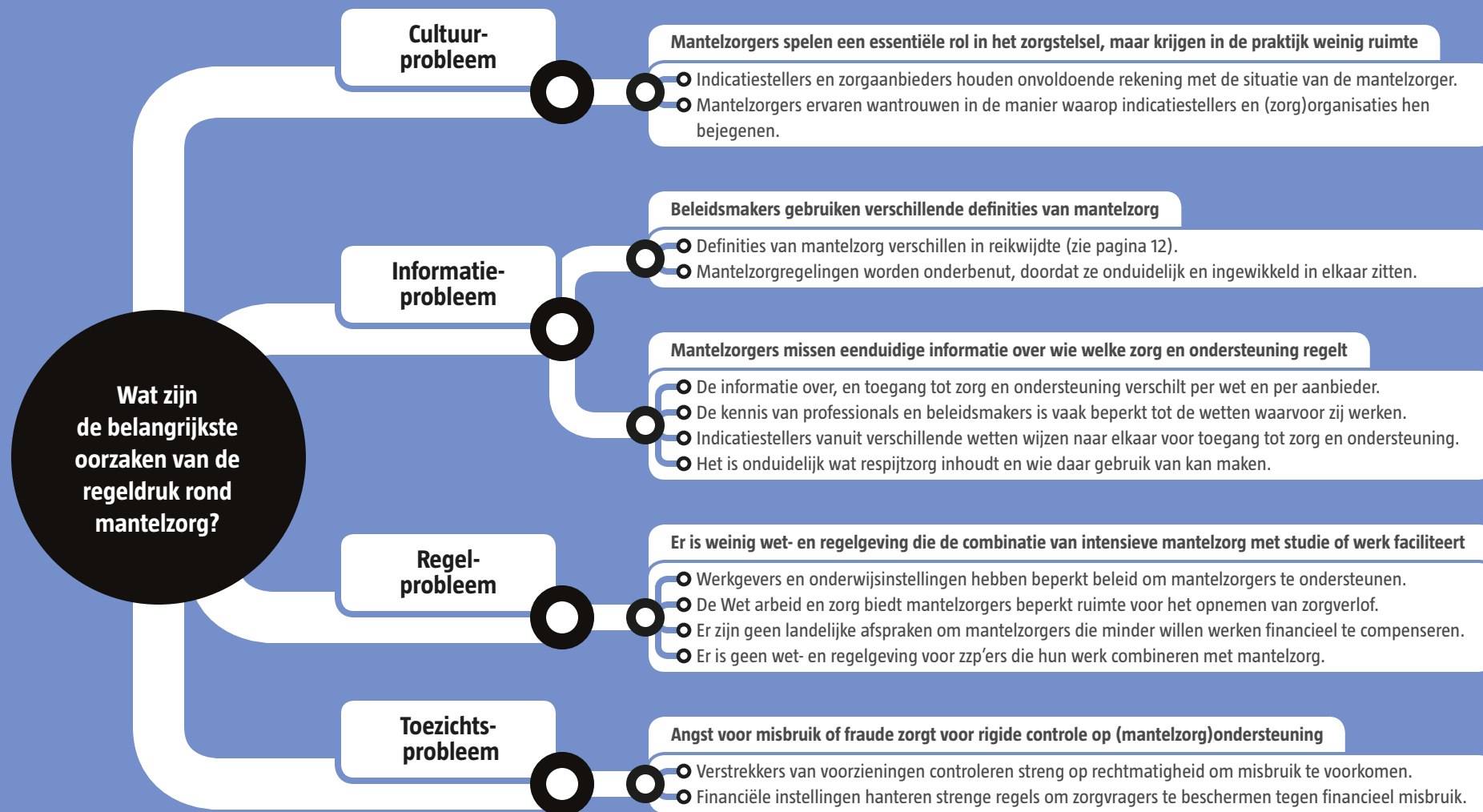
De administratie- en regeldruk van mantelzorgers staat niet op zichzelf, maar maakt onderdeel uit van een breder maatschappelijk probleem. Het schrappen of verbeteren van onnodige administratie en knellende regels biedt dan ook vooral verlichting op korte termijn. De denktank heeft daarom vijf hartenkreten geformuleerd voor de langere termijn, op basis van het essay 'Hoe kunnen we de zorg blijvend (ont)regelen?'

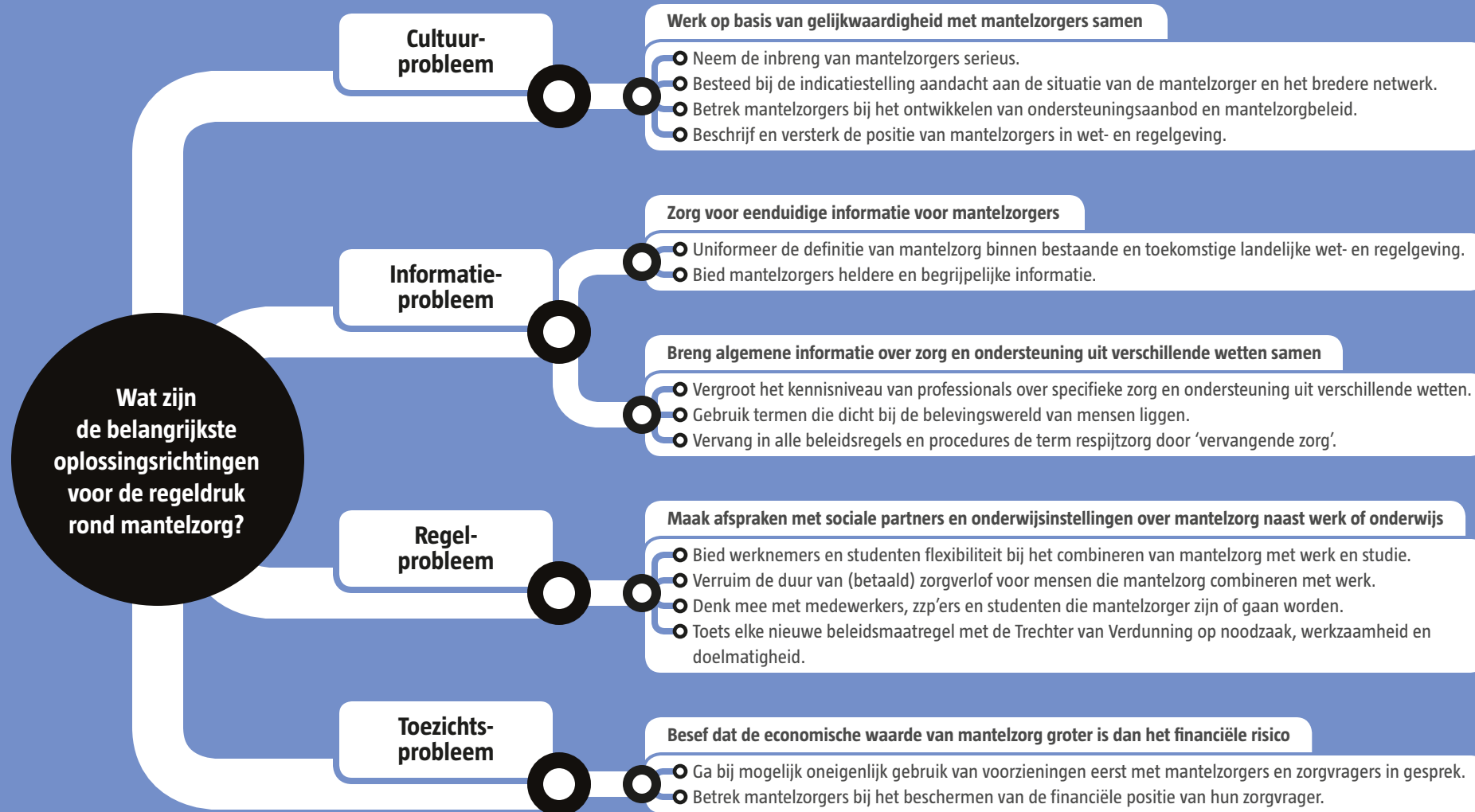
De hartenkreten gaan over de belangrijkste oorzaken van regeldruk én mogelijk oplossingsrichtingen. De denktank heeft deze geordend aan de hand van vier deelproblemen uit het essay, namelijk het cultuurprobleem, het informatieprobleem, het regelprobleem en het toezichtsprobleem. Ze staan samengevat op pagina 11 en 12.

Ook de andere drie deelproblemen uit het essay dragen bij aan de administratiedruk van mantelzorgers. Goed bedoelde regels voor mantelzorgers ontaarden in knellende uitvoeringsvormen

(het implementatieprobleem). Onduidelijke regels en procedures zorgen voor nieuwe beroepen en belangen (het houdbaarheidsprobleem). En bij het invoeren van regels wordt te weinig rekening gehouden met de kosten van het controleren hierop (het doelmatigheidsprobleem).

De denktank roept alle partijen, binnen en buiten de zorg, op om gezamenlijk de onderliggende oorzaken van administratie- en regeldruk aan te pakken.

Definities van mantelzorg (Illustratie van het informatieprobleem)

Beleidsmakers hanteren verschillende definities van mantelzorg, afhankelijk van de wet of beleidsregel waarvoor deze bedoeld is. Een greep:

Wmo 2015 (en Huisvestingswet 2014)

Mantelzorg is: ‘Hulp ten behoeve van zelfredzaamheid, participatie, beschermd wonen, opvang, jeugdhulp, het opvoeden en opgroeien van jeugdigen en zorg en overige diensten als bedoeld in de Zorgverzekeringswet, die rechtstreeks voortvloeit uit een tussen personen bestaande sociale relatie en die niet wordt verleend in het kader van een hulpverlenend beroep.’

Besluit Omgevingsrecht 2014

Mantelzorg is: ‘Intensieve zorg of ondersteuning, die niet in het kader van een hulpverlenend beroep wordt geboden aan een hulpbehoevende, ten behoeve van zelfredzaamheid of participatie, rechtstreeks voortvloeiend uit een tussen personen bestaande sociale relatie, die de gebruikelijke hulp van huisgenoten voor elkaar overstijgt, en waarvan de behoefte met een verklaring van een huisarts, wijkverpleegkundige of andere door de gemeente aangewezen sociaal-medisch adviseur kan worden aangetoond.’

Sociaal Cultureel Planbureau

Mantelzorg is: ‘Alle hulp aan een hulpbehoevende door iemand uit diens directe sociale omgeving. Mantelzorg is hulp die verder gaat dan de zogenoemde ‘gebruikelijke hulp’ (hulp die naar

algemeen aanvaarde opvattingen in redelijkheid mag worden verwacht van de partner, ouders, inwonende kinderen of andere huisgenoten). Ook minder intensieve hulp, de hulp aan huisgenoten en de hulp aan instellingsbewoners zijn meegenomen. Hulp aan mensen zonder gezondheidsbeperkingen, zoals oppassen op gezonde kleinkinderen, valt buiten de definitie.’

Movisie

Mantelzorg is: ‘Zorg die mensen vrijwillig en onbetaald verlenen aan mensen met fysieke, verstandelijke of psychische beperkingen in hun familie, huishouden of sociale netwerk; het gaat om zorg die meer is dan in een persoonlijke relatie gebruikelijk is; betaling van mantelzorg is mogelijk vanuit een persoonsgebonden budget.’

UWV

Mantelzorg is: ‘Onbetaalde en noodzakelijke zorg voor een zieke of gehandicapte in uw naaste omgeving, bijvoorbeeld een familielid. Hierbij gaat het om zorg die meer tijd en energie kost dan normale ziekenzorg.’

Gemeente Amsterdam

Mantelzorg is: ‘Zorg en ondersteuning gegeven aan een naaste die chronisch ziek is en/of een beperking heeft. Zoals een partner, ouder, kind, vriend, buur, of kennis. De mantelzorger geeft langdurig, intensief en onbetaald zorg en ondersteuning aan iemand met wie hij/zij een persoonlijke band heeft.’

Schrap- en verbeterpunten

De expertgroep mantelzorg heeft negen schrap- en verbeterknelpunten geformuleerd (zie pagina 15). Voor ieder van deze punten is een actiekaart gemaakt. De acties kunnen worden gelezen als een dringende oproep aan partijen om met deze acties aan de slag te gaan. Waar mogelijk hebben we de acties en de actietermijnen met deze partijen afgestemd. Soms leidde dat tot een herformulering van de actie.

Als begeleiders van de schrapsessies hebben wij zo goed als mogelijk de balans bewaakt tussen zo rigoureuus mogelijk schrappen of verbeteren én draagvlak krijgen onder alle partijen voor het knelpunt en bijbehorende acties. We hebben zoveel mogelijk gewerkt vanuit het perspectief van de mantelzorgers. De actiekaarten staan op pagina 16 tot en met 24.

De schrap- en verbeterpunten over het persoonsgebonden budget – een thema waar mantelzorgers veel administratieve last bij ervaren – staan in de publicatie *(Ont)Regel het persoonsgebonden budget*. Deze publicatie is eind 2019 te vinden op www.ordz.nl.

Over deze kaart

Op deze kaart staan de schrap- en verbeterpunten én de overstijgende knelpunten rond administratie en regeldruk voor mantelzorgers. Deze punten zijn opgesteld tijdens schrapsessies van mantelzorgers, experts en betrokken organisaties. Aan de overstijgende knelpunten hechten de ervaringsdeskundigen veel belang, maar deze punten overstijgen de reikwijdte van de opdracht. We dragen ze daarom graag over aan betrokken partijen.

1

We schrappen de herindicatie voor zorgvragers met een chronische, onveranderde zorgvraag

Toelichting: Veel mantelzorgers zijn betrokken bij het aanvragen van indicaties voor de zorgvrager. Mantelzorgers hebben er last van dat chronische zorgvragers waarvan de zorgsituatie onveranderd is, periodiek opnieuw een indicatie / herbeoordeling moeten aanvragen bij gemeente (voor de Wmo) of zorgverzekeraar (in de Zvw). Mantelzorgers willen dat indicaties bij een chronische zorgvraag voor langere of onbepaalde tijd worden afgegeven, zoals ook gebeurt in de Wlz. De minister van VWS heeft in een algemeen overleg in de Tweede Kamer in juni 2019 gezegd dat hiervoor in de Wmo (art. 2.3.9) geen belemmeringen zijn.

Wie onderneemt welke actie wanneer om dit schrappunt te realiseren?

Wie?	Wat?	Wanneer?
Zorgverzekeraars	<ul style="list-style-type: none"> gebruiken bij het bespreken van de indicatie informatie die al in het dossier bekend is. bespreken periodiek met de zorgvrager/mantelzorger of de hulp nog passend is. geven bij een chronische zorgvraag indicaties af voor langere of onbepaalde tijd. 	onbekend onbekend onbekend
ZN	<ul style="list-style-type: none"> bespreekt met VWS en VNG hoe indicaties voor langere tijd kunnen worden ingevoerd. 	november 2019
Gemeenten	<ul style="list-style-type: none"> geven, waar mogelijk, bij een chronische zorgvraag indicaties af voor langere of onbepaalde tijd. bespreken periodiek met de zorgvrager/mantelzorger of de hulp nog passend is. gebruiken bij het bespreken van de indicatie informatie die al in het dossier bekend is. 	juli 2020 juli 2020 juli 2020
Mantelzorgers en zorgvragers	<ul style="list-style-type: none"> melden veranderingen in de zorgsituatie uit zichzelf bij de indicatiesteller. 	continu
VNG	<ul style="list-style-type: none"> bespreekt met VWS en ZN hoe indicaties voor langere tijd worden ingevoerd en wat daarvoor nodig is. onderzoekt met gemeenten hoe indicaties voor langere of onbepaalde tijd kunnen worden afgegeven. communiceert naar gemeenten hoe zij indicaties voor langere of onbepaalde tijd kunnen afgeven. 	november 2019 1e kwartaal 2020 1e kwartaal 2020
VWS	<ul style="list-style-type: none"> bespreekt in het bestuurlijk overleg met VNG en ZN hoe indicaties voor langere tijd worden ingevoerd. neemt het mogelijk maken van langdurige indicaties mee in relevante trajecten. 	november 2019 continu

2

We vergroten de zekerheid van mantelzorgers op medehuuderschap als er geen sprake is van partnerschap

Toelichting: Mantelzorgers die bij de zorgvrager zonder partnerschap gaan inwonen in een sociale huurwoning, kunnen volgens het Burgerlijk Wetboek (boek 7, art. 267 en 268) aan de verhuurder vragen hen als medehuuder aan te wijzen. Zonder medehuuderschap kan de mantelzorger niet altijd in diens huurwoning blijven wonen als de zorgvrager komt te overlijden of wordt opgenomen in een verpleeghuis. Dit geldt soms ook voor mantelzorgers met medehuuderschap die niet voldoen aan de inkomenseisen of aan eisen voor een meerpersoonswoning. Gemeenten kunnen in hun huisvestingsverordening voorrang verlenen aan specifieke doelgroepen. In de Huisvestingswet 2014 (art. 12) is vastgelegd dat mantelzorgers in ieder geval tot de doelgroep behoren.

Wie onderneemt welke actie wanneer om dit schrappunt te realiseren?

Wie?	Wat?	Wanneer?
Gemeenten	<ul style="list-style-type: none"> o nemen voorrangsregels voor mantelzorgers over uit de model-huisvestingsverordening van VNG. 	onbekend
VNG	<ul style="list-style-type: none"> o onderzoekt met gemeenten of er belemmeringen zijn bij het opnemen van een voorrangsregeling in de huisvestingsverordening voor mantelzorgers die na overlijden van de zorgvrager niet in diens sociale huurwoning kunnen blijven wonen. o onderzoekt met gemeenten of er belemmeringen zijn bij het opnemen in de huisvestingsverordening dat woningzoekende mantelzorgers hun inschrijvingsduur voor een sociale huurwoning behouden in de periode dat zij mantelzorg verlenen. 	1e kwartaal 2020 1e kwartaal 2020
VWS	<ul style="list-style-type: none"> o verzoekt Aedes woningcorporaties te vragen om een redelijke overgangperiode af te spreken met mantelzorgers die bij overlijden van de zorgvrager of verhuizing naar een verpleeghuis niet in diens huurwoning kunnen blijven. 	januari 2020

3 We vereenvoudigen de mantelzorgverklaring voor een mantelzorgwoning

Toelichting: In het Besluit Omgevingsrecht 2014 is vastgelegd dat gemeenten een verklaring kunnen vragen over de mantelzorgbehoefte van zorgvragers, als mantelzorgers voor hen een mantelzorgwoning willen plaatsen. Volgens het Besluit Omgevingsrecht 2014 moet deze behoefte kunnen worden aangetoond door een huisarts, wijkverpleegkundige of een andere door de gemeente aangewezen sociaal-medisch adviseur. Het is voor mantelzorgers onduidelijk wie de verklaring van de mantelzorgbehoefte kan afgeven. Huisartsen geven aan dat zij deze verklaring niet kunnen afgeven, omdat hun oordeel de vertrouwensrelatie met de patiënt in de weg staat.

Wie onderneemt welke actie wanneer om dit schrappunt te realiseren?

Wie?	Wat?	Wanneer?
Gemeenten	<ul style="list-style-type: none"> ○ bespreken met VNG hoe zij de verklaring over de mantelzorgsituatie nu gebruiken, hoe zij de verklaring kunnen minimaliseren en welk alternatief er voor de verklaring is. ○ mandateren wijkteams om een verklaring van de mantelzorgbehoefte af te geven. ○ vragen geen mantelzorgverklaring indien de benodigde informatie al bij de gemeente bekend is. 	<p>1e kwartaal 2020</p> <p>onbekend</p> <p>onbekend</p>
VNG	<ul style="list-style-type: none"> ○ bespreekt met gemeenten hoe zij het best een mantelzorgverklaring kunnen afgeven, bijvoorbeeld via het wijkteam. ○ bespreekt met gemeenten hoe voorkomen kan worden dat er een verklaring wordt gevraagd als alle informatie al aanwezig is. ○ bespreekt met gemeenten hoe zij de verklaring over de mantelzorgsituatie nu gebruiken, hoe zij de verklaring kunnen minimaliseren en welke alternatief er voor de verklaring is. 	<p>1e kwartaal 2020</p> <p>1e kwartaal 2020</p> <p>1e kwartaal 2020</p>

4

We vereenvoudigen de mantelzorgverklaring voor medehuuderschap en de urgentieverklaring voor huurwoningen

Toelichting: Mantelzorgers die voor het verlenen van mantelzorg bij de zorgvrager gaan inwonen of in de buurt gaan wonen, kunnen medehuuderschap of een urgentieverklaring voor een huurwoning aanvragen (mits deze optie is vastgelegd in de gemeentelijke huisvestingsverordening).

Woningbouwcorporaties vragen in sommige gevallen om een verklaring dat er sprake is van een mantelzorgbehoefte. Het is voor mantelzorgers onduidelijk wie de verklaring van de mantelzorgbehoefte kan afgeven. Huisartsen geven aan dat zij deze verklaring niet kunnen afgeven, omdat hun oordeel de vertrouwensrelatie met de patiënt in de weg staat.

Wie onderneemt welke actie wanneer om dit schrappunt te realiseren?

Wie?	Wat?	Wanneer?
Gemeenten	<ul style="list-style-type: none"> ○ bespreken met VNG hoe zij de verklaring kunnen minimaliseren en welke alternatief er voor de verklaring is. ○ mandateren wijkteams om een verklaring van de mantelzorgbehoefte af te geven. ○ vragen woningcorporaties geen mantelzorgverklaring te vragen indien de benodigde informatie al bij hen bekend is. 	1e kwartaal 2020 onbekend onbekend
VNG	<ul style="list-style-type: none"> ○ bespreekt met gemeenten hoe zij het best een mantelzorgverklaring kunnen afgeven, bijvoorbeeld via het wijkteam. ○ bespreekt met gemeenten hoe voorkomen kan worden dat er een verklaring wordt gevraagd als alle informatie al aanwezig is. ○ bespreekt met gemeenten hoe zij de verklaring kunnen minimaliseren en welke alternatief er voor de verklaring is. 	1e kwartaal 2020 1e kwartaal 2020 1e kwartaal 2020
VWS	<ul style="list-style-type: none"> ○ verzoekt Aedes woningcorporaties te vragen om geen mantelzorgverklaring te vragen indien de benodigde informatie bij hen bekend is ○ onderzoekt met Aedes hoe de mantelzorgverklaring geminimaliseerd kan worden. 	januari 2020 onbekend

5

We vereenvoudigen de mantelzorgverklaring voor ontheffing of vrijstelling van de sollicitatieplicht

Toelichting: Mantelzorgers ervaren hinder van het combineren van werk en mantelzorg. Zo is in het Besluit ontheffing verplichtingen sociale zekerheidswetten (art. 3) vastgelegd dat het UWV uitkeringsgerechtigde mantelzorgers (bijvoorbeeld met een werkloosheidsuitkering) maximaal zes maanden ontheffing van de sollicitatieplicht kan verlenen. Na deze periode kan de ontheffing maandelijks worden verlengd. Bij het aanvragen van de ontheffing of vrijstelling moeten mantelzorgers vaak aan het UWV een verklaring afgeven dat er sprake is van een mantelzorgsituatie. Het is voor mantelzorgers onduidelijk bij wie zij voor de verklaring terecht kunnen en welke informatie de verklaring moet bevatten. De Participatiewet kent geen algemene regeling voor mantelzorgers met een bijstandsuitkering. Het verschilt per gemeente en per situatie of mantelzorgers met een intensieve zorgtaak vrijstelling krijgen van sollicitatieplicht en of zij een mantelzorgverklaring aan de gemeente moeten overleggen.

Wie onderneemt welke actie wanneer om dit schrappunt te realiseren?

Wie?	Wat?	Wanneer?
Gemeenten	<ul style="list-style-type: none"> bespreken met VNG hoe zij de verklaring over de mantelzorgsituatie nu gebruiken, hoe zij de verklaring kunnen minimaliseren en welk alternatief er voor de verklaring is. mandateren wijkteams om een verklaring van de mantelzorgsituatie af te geven. vragen geen mantelzorgverklaring indien de benodigde informatie al bij de gemeente bekend is. 	1e kwartaal 2020 onbekend onbekend
VNG	<ul style="list-style-type: none"> bespreekt met gemeenten hoe zij het best een mantelzorgverklaring kunnen afgeven, bijvoorbeeld via het wijkteam. bespreekt met gemeenten hoe zij kunnen voorkomen dat er een verklaring wordt gevraagd als alle informatie al aanwezig is. bespreekt met gemeenten hoe zij de verklaring over de mantelzorgsituatie nu gebruiken, hoe zij de verklaring kunnen minimaliseren en welke alternatief er voor de verklaring is. 	1e kwartaal 2020 1e kwartaal 2020 1e kwartaal 2020
VWS	<ul style="list-style-type: none"> vraagt UWV te communiceren naar haar uitkeringsgerechtigden over mogelijkheden voor een ontheffing van de sollicitatieplicht voor mantelzorgers vraagt UWV en VNG de informatie te uniformeren, die nodig is voor ontheffing of vrijstelling van de sollicitatieplicht. 	januari 2020 januari 2020

6

We hergebruiken informatie die al bekend is over de zorgvrager als deze een nieuw of extra hulpmiddel aanvraagt

Toelichting: Om de behoefte aan een hulpmiddel uit de Wmo te bepalen, onderzoekt de Wmo-consulent van de gemeente het dossier en voert een keukentafelgesprek met de zorgvrager en vaak ook de mantelzorger. Als de zorgvrager een nieuw of extra hulpmiddel nodig heeft, voert de Wmo-consulent vaak het hele keukentafelgesprek opnieuw en vraagt deze veel (zorginhoudelijke) informatie die al bij de gemeente bekend is.

Wie onderneemt welke actie wanneer om dit schrappunt te realiseren?

Wie?	Wat?	Wanneer?
Gemeenten	<ul style="list-style-type: none"> leiden Wmo-consulenten op om eerst dossieronderzoek te doen bij aanvragen van nieuwe hulpmiddelen. vragen bij het keukentafelgesprek alleen informatie die nog niet bij de gemeente bekend is. 	continu continu
VNG	<ul style="list-style-type: none"> bespreekt met gemeenten hoe zij bij nieuwe aanvragen bestaande informatie beter kunnen (her)gebruiken. 	1e kwartaal 2020
VWS	<ul style="list-style-type: none"> neemt dit actiepunt op in de plannen van de domeinoverstijgende werkgroep hulpmiddelen, woningaanpassingen en verhuizingen. 	januari 2020

7

We maken mogelijk dat zorgvragers hulpmiddelen meenemen bij overgang naar een andere verstrekker

Toelichting: Zorgvragers die vanuit de Wmo in natura een hulpmiddel krijgen, kunnen hun hulpmiddel niet altijd meenemen wanneer zij naar een andere gemeente verhuizen. Dit geldt ook als zij op een andere verstrekker zijn aangewezen, bijvoorbeeld wanneer zij van zorg thuis overgaan naar zorg in een verpleeghuis. Dit komt omdat het hulpmiddel eigendom blijft van de leverancier. Zij moeten hun oude hulpmiddel inleveren en krijgen een nieuw hulpmiddel van de nieuwe verstrekker. Zorgvragers zitten hierdoor tijdelijk zonder hulpmiddel, wat zorgt voor extra belasting van de mantelzorger.

Wie onderneemt welke actie wanneer om dit schrappunt te realiseren?

Wie?	Wat?	Wanneer?
Gemeenten	<ul style="list-style-type: none"> nemen in contracten met hulpmiddelenleveranciers op dat leveranciers hulpmiddelen overnemen wanneer zorgvragers naar een andere gemeente verhuizen. 	onbekend
Zorgkantoren	<ul style="list-style-type: none"> nemen in contracten met hulpmiddelenleveranciers op dat zij hulpmiddelen overnemen wanneer zorgvragers een Wlz-indicatie krijgen. 	onbekend
Hulpmiddelenleveranciers	<ul style="list-style-type: none"> nemen hulpmiddelen over die de zorgvrager in natura heeft gekregen van de oude verstrekker. 	onbekend
VNG	<ul style="list-style-type: none"> wijst gemeenten op de geactualiseerde 'Handreiking inkoop hulpmiddelen', waarin staat hoe zorgvragers hun hulpmiddel kunnen behouden. 	januari 2020
VWS	<ul style="list-style-type: none"> neemt dit actiepoint op in de plannen van de domeinoverstijgende werkgroep hulpmiddelen, woningaanpassingen en verhuizingen. vraagt zorgkantoren in hun contracten op te nemen dat leveranciers hulpmiddelen overkopen wanneer zorgvragers een Wlz-indicatie krijgen. verzoekt Firevaned om hulpmiddelenleveranciers te wijzen op de geactualiseerde 'Handreiking inkoop hulpmiddelen', waarin staat hoe zorgvragers hun hulpmiddel kunnen behouden. 	januari 2020 januari 2020 januari 2020

8

We vereenvoudigen de verplichting hulpmiddelen in natura aan te schaffen of te repareren via een door de gemeente gecontracteerde partij

Toelichting: In veel gemeenten kunnen zorgvragers (en hun mantelzorgers) vanuit de Wmo hulpmiddelen in natura, zoals een aangepaste fiets, alleen aanschaffen of laten repareren door partijen die hiervoor een contract hebben met de gemeente. Het aanvragen van nieuwe of laten repareren van kapotte hulpmiddelen kan hierdoor lang duren.

Wie onderneemt welke actie wanneer om dit schrappunt te realiseren?

Wie?	Wat?	Wanneer?
Gemeenten	<ul style="list-style-type: none"> ○ zien toe op de uitvoering van de afspraken die zij met hulpmiddelenleveranciers hebben gemaakt. ○ nemen in de contractvoorwaarden op dat eenvoudige reparaties door derden morgen worden uitgevoerd. ○ informeren Wmo-consulenten welke afspraken gelden over aanschaf en reparatie van hulpmiddelen. 	continu onbekend onbekend
Mantelzorgers en zorgvragers	<ul style="list-style-type: none"> ○ laten eenvoudige reparaties aan hulpmiddelen (bijvoorbeeld een fietsreparatie) uitvoeren door een werkplaats in de buurt. 	onbekend
Hulpmiddelenleveranciers	<ul style="list-style-type: none"> ○ communiceren duidelijk naar zorgvragers hoe lang de reparatie van hun hulpmiddel gaat duren. ○ bieden zorgvragers meer ruimte om eenvoudige reparaties van hulpmiddelen, binnen de garantie, productaansprakelijkheid en Europese regelgeving (MDR), te laten uitvoeren door andere partijen. 	continu onbekend
VNG	<ul style="list-style-type: none"> ○ onderzoekt of en hoe gemeenten eenvoudige reparaties door derden mogelijk kunnen maken in hun contracten met hulpmiddelenleveranciers. 	januari 2020
VWS	<ul style="list-style-type: none"> ○ verzoekt Firevaned hulpmiddelenleveranciers te vragen meer ruimte te bieden om eenvoudige reparaties van hulpmiddelen binnen de garantie, productaansprakelijkheid en Europese regelgeving (MDR) te laten uitvoeren door andere partijen. ○ voegt dit actiepunt toe aan de agenda van de werkgroep hulpmiddelen, woningaanpassingen en verhuizingen. 	januari 2020 januari 2020

We vereenvoudigen de verantwoording van zorgvragers voor het declareren van vervoerskosten bij zorgverzekeraars

Toelichting: Mantelzorgers en zorgvragers kunnen vanuit hun aanvullende verzekering vervoerskosten van en naar de zorgverlener declareren. Voorwaarde is dat zij een medische verklaring hebben voor een specifieke behandeling waarvoor zij afhankelijk zijn van eigen vervoer. Zorgvragers moeten bewijzen dat zij bij de zorgverlener zijn geweest, door een 'reisadministratie' bij te houden en in te dienen. In veel gevallen doet de mantelzorger dit.

Wie onderneemt welke actie wanneer om dit schrappunt te realiseren?

Wie?	Wat?	Wanneer?
Zorgverzekeraars	<ul style="list-style-type: none"> ○ koppelen de declaratie van vervoerskosten naar een specifieke zorgverlener, als deze is toegekend, aan de zorgdeclaratie door de zorgverlener. ○ schrappen de verplichting voor zorgvragers om bij iedere declaratie de reisadministratie in te dienen. ○ controleren steekproefsgewijs de vervoerskostendeclaraties achteraf.	onbekend onbekend onbekend
ZN	<ul style="list-style-type: none"> ○ onderzoekt of declaraties van vervoerskosten kunnen worden gekoppeld aan de declaraties van de zorgverlener. ○ vraagt zorgverzekeraars om declaraties van vervoerskosten indien mogelijk te koppelen aan de declaratie door de zorgverlener. ○ vraagt zorgverzekeraars declaratieformulieren voor vervoerskosten te digitaliseren.	onbekend onbekend onbekend

**Enquête-
resultaten**

Enquêteresultaten

Om een grofmazig beeld te krijgen van de knelpunten die mantelzorgers ervaren rondom administratieve taken en knellende regels, is in nauw overleg met MantelzorgNL een enquête opgesteld. Deze enquête is verspreid onder het Nationaal Mantelzorgpanel van MantelzorgNL. De uitkomsten zijn op hoofdlijnen geanalyseerd om de administratiedruk van mantelzorgers te illustreren. Het betreft geen wetenschappelijk onderzoek.

Respons

Het Nationaal Mantelzorgpanel heeft ongeveer 1.400 leden. Van hen vulden 620 personen de enquête in (respons 44 procent). Hiervan gaven 81 personen in de enquête aan dat zij geen mantelzorgers meer zijn. Deze respondenten hebben we uit de steekproef verwijderd. De resultaten van de enquête zijn daarom gebaseerd op 539 respondenten.

Meer dan 80 procent van de respondenten beantwoordde alle vragen uit de enquête. Voor de analyse zijn alle correct ingevulde

antwoorden meegenomen, ongeacht of de respondent de vragenlijst volledig had ingevuld.

Representativiteit

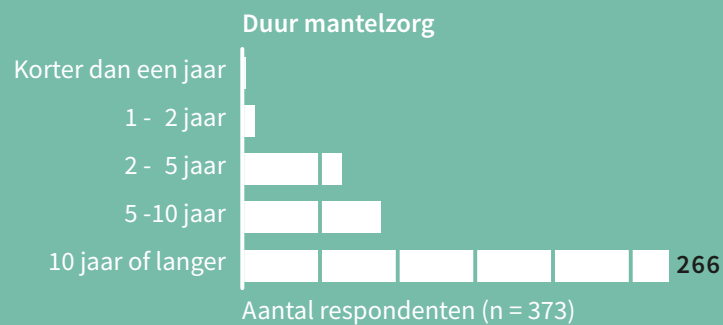
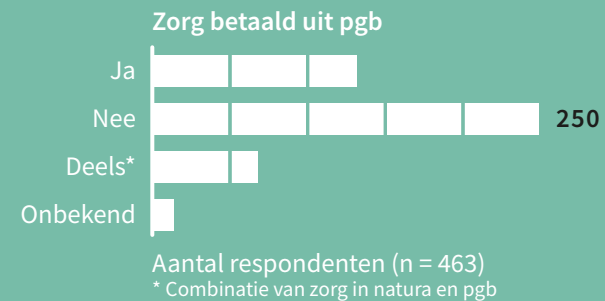
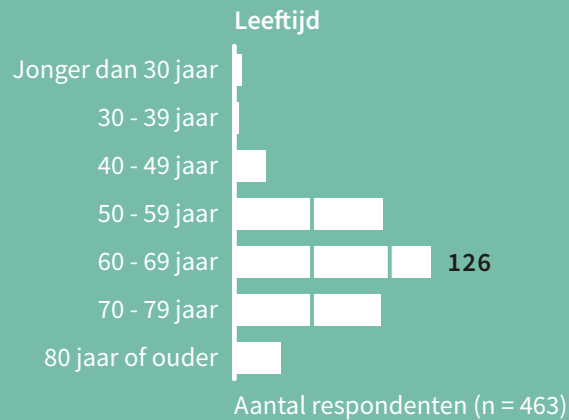
We hebben de respondenten onder andere gevraagd naar hun leeftijd, de duur van hun mantelzorg, de indicatie waarmee zij te maken hebben en of er sprake is van zorginkoop met een pgb. Van de respondenten is 67 procent ouder dan 60 jaar (zie pagina 28). Oudere mantelzorgers zijn in de enquête oververtegenwoordigd in vergelijking met de landelijke situatie. Nederland telt namelijk ongeveer vijf miljoen mantelzorgers, waarvan 19 procent boven de 65 jaar is. (SCP, 2017)

Van de respondenten gaf 43 procent aan meer dan tien jaar mantelzorgers te zijn. Het merendeel van de respondenten had te maken met een zorgvraag vanuit de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) of de Wet langdurige zorg (Wlz). Van de respondenten gaf 29 procent aan met een zorgvraag vanuit meer dan één wet te maken te hebben. Bij 43 procent van de respondenten was

er sprake van (gedeeltelijke) inkoop van zorg, hulp of ondersteuning met een pgb. In de enquête is niet gevraagd of de mantelzorger zelf uit een pgb wordt betaald.

We hebben de denktank en expertgroep actief gevraagd om bij het interpreteren van de enquêteresultaten rekening te houden met mogelijke missende perspectieven, bijvoorbeeld van jonge of onervaren mantelzorgers, en deze perspectieven alsnog in te brengen.

Wat zijn de kenmerken van de respondenten?

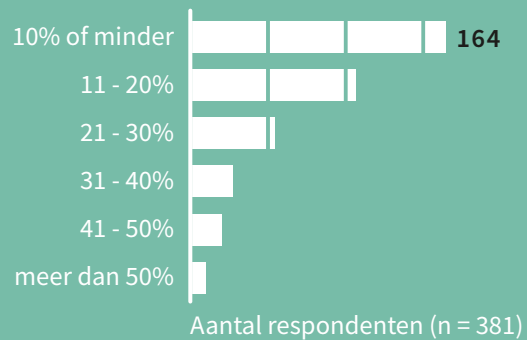

Hoeveel uur per week zijn mantelzorgers kwijt aan administratieve taken?

Respondenten besteden gemiddeld 28 uur per week aan mantelzorg. Van hen geeft 75 procent aan administratieve taken te verrichten rondom die mantelzorg. Zij besteden hier gemiddeld 4 uur per week aan.

Welk deel van hun tijd als mantelzorger besteden mantelzorgers aan administratie?

Mantelzorgers zijn per week gemiddeld 17 procent van hun tijd als mantelzorger kwijt aan administratieve taken.

Schrappen of verbeteren

De enquête bevatte stellingen, gesloten en open vragen over de last die mantelzorgers ervaren van administratieve taken en knellende regels en procedures, en welke hiervan het meest last bezorgen.

Onder administratieve taken verstaan we onder meer het invullen van formulieren, het uitvogelen van administratieve procedures of het nabellen van afspraken over zorg, hulp of ondersteuning. Met knellende regels en procedures bedoelen we inconsequente of elkaar tegenwerkende regels, vertraging door wachttijden bij andere instanties, of financiële gevolgen van procedures en regels.

Respondenten hebben voor tien zowel positief als negatief geformuleerde stellingen aangegeven in hoeverre zij het met de stelling eens zijn. Hierna zijn deze stellingen gegroepeerd weergegeven. Relatief veel respondenten weten bij administratieve handelingen wat er van hen verwacht wordt en waar ze met hun vragen moeten zijn. In de praktijk hebben ze relatief veel last van knellende procedures en regels.

Mantelzorgers konden aan de hand van open vragen aangeven welke knelpunten als eerste zouden moeten worden aangepakt en wat het meest knellende punt een oplossing zou zijn. Dit heeft geresulteerd in honderden uiteenlopende reacties. De Argumentenfabriek heeft de antwoorden gecategoriseerd en meegegeven aan de denktank om verder kleuring en duiding te geven aan de kwantitatieve resultaten.

Hoe ervaren mantelzorgers hun administratieve last?

'Ik begrijp goed wat er bij administratieve taken van mij wordt verwacht.'

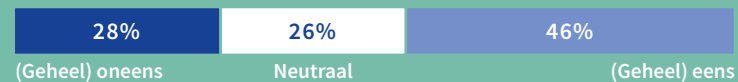
'Ik weet vaak goed bij welke instantie ik moet zijn met mijn vragen.'

'Ik kan de hoeveelheid administratieve taken die ik moet uitvoeren goed overzien.'

'Het lukt me om de zorg, hulp of ondersteuning te krijgen die we nodig hebben.'

'Ik krijg meestal correct en tijdig antwoord van instanties op mijn vragen.'

Hoe ervaren mantelzorgers hun administratieve last?

‘Ik heb met (te) veel instanties en regels te maken.’

‘Ik moet informatie opnieuw aanleveren bij dezelfde instantie.’

‘Ik moet dezelfde informatie aanleveren bij verschillende instanties.’

‘Ik heb vaak het gevoel dat instanties mij van het kastje naar de muur sturen.’

‘Ik heb veel hinder van de financiële afwikkeling van zorg, hulp of ondersteuning.’

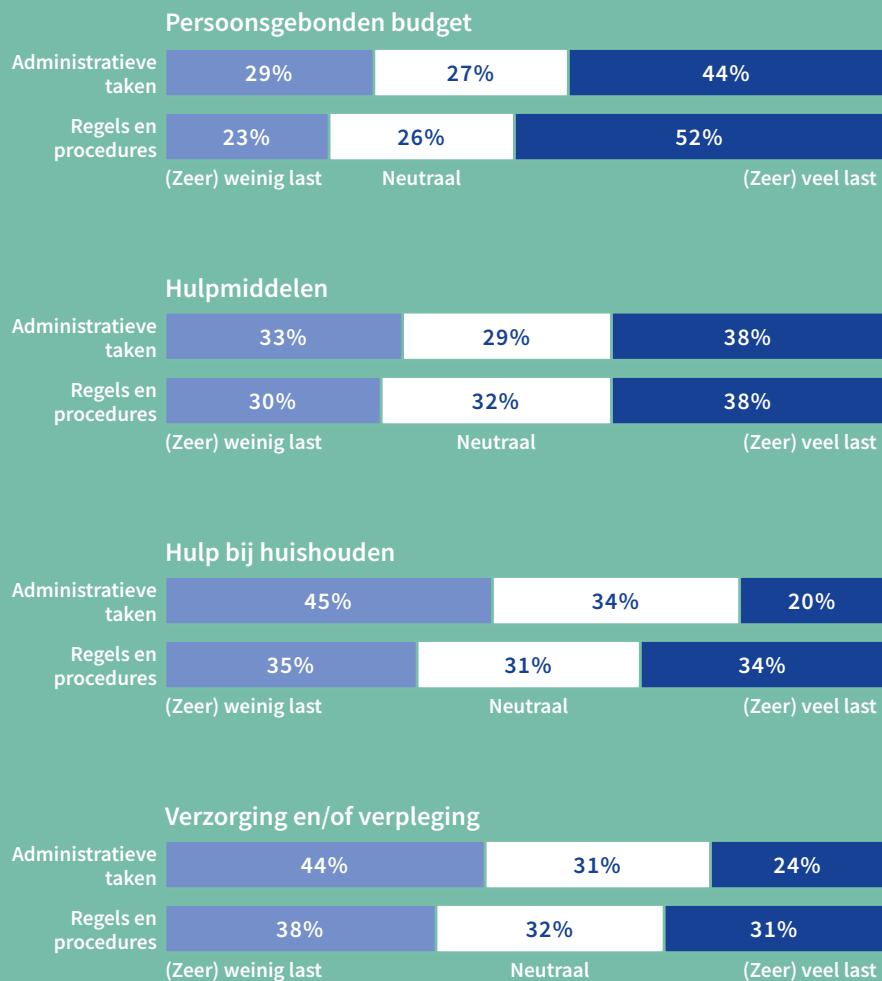

Met welke onderwerpen willen mantelzorgers als eerste aan de slag?

- 1 Persoonsgebonden budget (18,8%)
- 2 Hulpmiddelen (12,1%)
- 3 Begeleiding (11,3%)
- 4 Hulp bij huishouden (10%)
- 5 Verzorging en/of verpleging (10%)

Respondenten is gevraagd om van veertien onderwerpen aan te geven welk onderwerp als eerste moet worden aangepakt om hun administratieve last te verlichten. De vijf meest genoemde onderwerpen staan hiernaast.

Hoeveel administratieve last ervaren mantelzorgers bij de meest gekozen onderwerpen?

Afbeelding 12

Respondenten is per onderwerp gevraagd hoeveel last zij ervaren van de administratieve last bij het onderwerp. Deze administratieve last hebben we uitgevraagd voor zowel de administratieve taken als voor de regels en procedures. Respondenten konden deze vragen alleen invullen voor de onderwerpen waarmee ze als mantelzorger te maken hebben. Alleen de meest gekozen onderwerpen (zie vorige pagina) zijn hier uitgewerkt. Het onderwerp 'begeleiding' is niet uitgewerkt omdat de enquêteresultaten hiervan niet goed te interpreteren waren.

Tot besluit

Begrippenlijst

In deze publicatie komen enkele afkortingen en lastige begrippen voor. Hieronder lichten we ze toe.

Aedes

Vereniging van woningcorporaties

AVG

Algemene verordening gegevensbescherming

Cliëntondersteuning

Ondersteuning bij het vinden van de juiste hulp voor de zorgvrager, vaak in overleg met de mantelzorger. Cliëntondersteuners worden betaald door de gemeente, maar geven onafhankelijk advies

Firevaned

Branchevereniging van hulpmiddelenleveranciers

Indicatie

Ook beschikking genoemd. Besluit dat voor een bepaalde periode toegang geeft tot een specifieke soort zorg en ondersteuning

Mantelzorg

Het Sociaal en Cultureel Planbureau definieert mantelzorg als alle hulp aan een hulpbehoevende door iemand uit diens directe sociale omgeving, die verder gaat dan wat in redelijkheid van iemand uit de sociale omgeving mag worden verwacht

Mantelzorgondersteuning

Ondersteuning van mantelzorgers, zoals informatie en advies over het organiseren en volhouden van zorgtaken, of het tijdelijk overdragen van de mantelzorg

Mantelzorgverklaring

Verzamelterm voor verklaringen die organisaties, zoals gemeenten en woningbouwcorporaties, opvragen als bewijs van een mantelzorgsituatie of een mantelzorgbehoefte

MDR

Europese regels voor medische hulpmiddelen

Medehuuderschap

Status waarbij de medehuuder automatisch de huurovereenkomst overneemt wanneer de huurder overlijdt of zijn woning verlaat. Echtgenoten of geregistreerde partners zijn standaard medehuuder, inwonende mantelzorgers niet

Pgb

Persoonsgebonden budget

Respijtzorg

zie vervangende zorg

Urgentieverklaring

Verklaring waarmee een inwoner voorrang kan krijgen voor een sociale huurwoning. Gemeenten nemen in hun huisvestingsverordening op of, en welke groepen inwoners een urgentieverklaring kunnen aanvragen

UWV

Uitvoeringsinstituut werknemersverzekeringen

Vervangende zorg

Tijdelijke of langdurige zorg door vrijwilligers of zorgprofessionals ter vervanging van de mantelzorg(er), thuis of buitenshuis. Voorbeelden van vervangende zorg zijn logeeropvang of dagopvang

VNG

Vereniging van Nederlandse Gemeenten

VWS, ministerie van

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Wlz

Wet langdurige zorg

Wmo

Wet maatschappelijke ondersteuning 2015

Woningcorporatie

Onderneming die zich bezighoudt met het bouwen, beheren en verhuren van betaalbare woonruimte (sociale huurwoningen)

ZN

Zorgverzekeraars Nederland

Zvw

Zorgverzekeringswet

Rolverdeling

(Ont)Regel de mantelzorg moet de hoeveelheid onnodige administratie en knellende procedures voor mantelzorgers terugdringen. Om dit te bereiken, dachten meer dan vijfhonderd mantelzorgers, samen met experts en belanghebbenden, mee in dit project. Dit deden zij via de enquête, als lid van de denktank óf als expert in de schrap- en verbeter sessies rond mantelzorg of het persoonsgebonden budget (pgb).

De denktank en de expertgroepen hebben ieder afzonderlijk bijgedragen aan onderdelen in dit rapport. Hieronder lichten we de rollen toe:

Denktank mantelzorg

- Geeft overkoepelend advies over administratieve druk en regeldruk van mantelzorgers
- Bestaat uit mantelzorgers, bestuurders en adviseurs van betrokken organisaties
- Komt driemaal bijeen

Expertgroep mantelzorg

- Formuleert maximaal tien concrete schrap- en verbeterpunten voor administratieve knelpunten van mantelzorgers
- Stelt per punt een actieplan samen om het punt te schrappen of te verbeteren
- Bestaat uit mantelzorgers, experts en adviseurs van betrokken organisaties
- Komt driemaal bijeen

Expertgroep pgb

- Formuleert maximaal tien concrete schrap- en verbeterpunten voor administratieve knelpunten van budgethouders en hun vertegenwoordigers
- Stelt per punt een actieplan samen om het punt te schrappen of te verbeteren
- Bestaat uit budgethouders, hun vertegenwoordigers, experts en adviseurs van betrokken organisaties
- Komt viermaal bijeen

De Argumentenfabriek

- Voert namens Stichting (Ont)Regel de Zorg de opdracht van het ministerie van VWS uit
- Begeleidt de denktank en expertgroepen in hun denkwerk
- Stelt een publicatie samen met de uitkomsten en resultaten
- Is verantwoordelijk voor de definitieve formuleringen en de inhoud van deze publicatie

Ministerie van VWS

- Is opdrachtgever van dit project.
- Organiseert de bijeenkomsten en levert desgevraagd een inhoudelijke bijdrage aan de schrapsessies.

Dankwoord en deelnemers

Dankzij de inzet van een groot aantal ervaringsdeskundigen en organisaties, is het gelukt concrete adviezen op te stellen over de administratie en regeldruk voor mantelzorgers.

Wij danken José Streng en Ytje Hiemstra van MantelzorgNL en Jeffry van Ham van VvAA voor de prettige samenwerking gedurende het hele project, met name bij de totstandkoming en analyse van de enquête.

Ook zijn wij dank verschuldigd aan Arianne van der Rijst, Tessel Graafsma en collega's van de directie Maatschappelijke Ondersteuning van het ministerie van VWS, voor het mogelijk maken van deze opdracht en de bereidheid tussendoor met ons mee te denken.

Bovenal bedanken we alle deelnemers aan de denktank en de expertgroepen voor het delen van ervaringen, ideeën en hun bereidheid om hierover kritisch met elkaar in debat te gaan.

Leden denktank

Alice de Boer	SCP/VU
Ronald Bellekom	VNG
Co Beukema	mantelzorgmakelaar Amstelland
Jasper Grotjohann	ABN AMRO
Liesbeth Hoogendijk	MantelzorgNL
Ingeborg Mussche	Stichting Werk en mantelzorg
Karlijn Nanninga	Vilans
Nicolien Reith	mantelzorgmakelaar Amsterdam
Freke Schoemaker	mantelzorger/mantelzorgmakelaar
Annette Stekelenburg	'Minister van Leven'
Yfke van de Repe	Careyn
Laura van Tamelen	Gemeente Amsterdam
Gracia Velland	Gemeente Amsterdam
Marijke Wigboldus	Gemeente Amsterdam
Joke Zwaanswijk	Platform Mantelzorg Den Haag

Deelnemers expertgroep mantelzorg

Annet Bolsenbroek	Zilveren Kruis
Gerdien Buesink	MantelzorgNL
Evelien de Boer	Gemeente Alkmaar
Femke de Kievit	Universiteit Utrecht
Akkie de Rouw	Farent
Mirjam Diderich	JMZ Pro, Evenmens
Dirk Jan Hengst	Medipoint
Ginette Klein	MantelzorgNL
Karin Schuldink	ActiZ
Sytske Stoop	Gemeente Amersfoort
Myriam Teklenburg	VGZ
Monica Terhal	LHV
Veronique Tubée	ActiZ
Arijenne van der Leij	mantelzorger
Marianne van der Putten	IGJ
Paul van Dun	Ministerie van SZW
Roelie van Guldener	mantelzorger
Gert Jan van Rossum	We Helpen
Michèle van Vuuren	mantelzorger
Ilse Zwart-Olde	Movisie

Over de auteurs

Gertrude van Driesten, senior Zorg

Gertrude begeleidde eerder onder andere de denktank (Ont)Regel de Zorg (2017), schrapsessies met onder meer verpleegkundigen en psychiaters (2018) en het schraptraject voor budgethouders en hun vertegenwoordigers (2019).

Contact: gertrude@argumentenfabriek.nl

Reijer Lomans, kaartenmaker Zorg

Reijer was lid van denktank (Ont)Regel de Zorg (2017), begeleidde schrapsessies met fysiotherapeuten, apothekers en ziekenhuisverpleegkundigen (2018) en schraptrajecten voor tandartsen en voor paramedici (2019).

Contact: reijer@argumentenfabriek.nl

Meer weten over onze werkwijze?

De Argumentenfabriek

www.argumentenfabriek.nl

020 - 412 40 01

Stichting (Ont)Regel de zorg

www.stichtingontregeldezorg.nl

030 - 247 41 82

Lees ook het essay [Hoe kunnen we de zorg blijvend ontregelen?](#) van Kees Kraaijeveld

